

Karkl'inajćis nėra kilęs iš greta prirašyto lie. *karklŷnė*, tad labiau tiktų nurodyti lie. *Karklynaitis* ir pridurti, jog darybiškai pastarasis yra priesagos *-aitis* deminutyvas iš lie. *karklŷnas*. Panašių aiškinimo netikslumų pasitaiko ir daugiau, tačiau jie iš dalies gal pateisinami tuo, kad pranešėjui, matyt, šiuo tarpu bus rūpėję tik patį suminėtų vardų lietuviškumą parodyti, detalesnį kilmės aiškinimą bei tikrojo šaltinio susekimą paliekant ateičiai. Dėl sisteminio pobūdžio lituanizmų sakoma, kad tokių mažai tesa, ir nurodoma po vieną kitą pavyzdį iš fonetikos, žodžių darybos ir sintaksės. Plačiausiai pranešėjas apžvelgia baltarusių kalbos įtaką, kuri gana stipri ne tik žodyne, bet ir fonetikoje, žodžių daryboje, morfologijoje ir sintaksėje. Pabaigoje paliečiamos rusų kalbos įtakos istorinės sąlygos ir daroma išvada, kad ta įtaka veikiausiai esanti nežymi, nors iš pačių kalbos faktų dažnai esą neįmanoma pasakyti, ar jie baltarusių, ar rusų kilmės.

V. Kuraškievičius pranešimu „Baltarusių ir ukrainų kalbų tendencijos Bieloviežo girios apylinkių šnektose“ (247–257), beveik ištiesai skirtu fonetinių ypatybių ir jų raidos apžvalgai, toliau tęsia savo dar prieš karą pradėtą pereinamųjų baltarusių ir ukrainų tarmių tyrinėjimą. Paskutinis pranešimas – M. Kondratiuko „Balstogės krašto geografinių vardų priklausymas nuo teritorijos fiziografijos, pailustruotas *Jalówka* tipo vardų nagrinėjimu“ (259–266) – irgi neišvengia už slavų kalbų ribų: jame įrodinėjama, kad vietovardis *Jalówka* esąs sudarytas su priesaga *-ka*, atliekančia substantyvizacijos funkciją, iš būdvardžio *jal'owy*, pasidaryto iš baltarusiško eglės pavadinimo.

Pirmajame Acta Baltico-Slavica tome, kaip sakyta, skelbiama vien tik konferencijos medžiaga, todėl šio naujojo leidinio pobūdis bei struktūra visiškai paašškės tik tai vėliau (pavyzdžiui, reikia tikėtis, kad ateityje čia bus ir recenzijų skyrius). Tačiau jau dabar matyti, kad Balstogės Mokslo Draugija šiaurės rytų Lenkijos praeičiai ir kartu apskritai baltų-slavų santykių istorijai tirti yra subūrusi žymias lenkų mokslininkų jėgas. Tarp kalbininkų, sakysim, čia randame žymiausius lenkų baltistus J. Otremskį, J. Safarevičių, Č. Kudzinovskį. Acta Baltico-Slavica yra vienintelis leidinys, specialiai skirtas tyrinėti baltų ir slavų tautų bei kalbų praeities santykiams, pastaruoju metu keliantiems vis platesnį susidomėjimą, ir reikia tikėtis, kad ateityje jis padės sutelkti dar daugiau ne tik Lenkijos, bet ir kitų šalių tos srities tyrinėtojų, vienybės bei derins jų pastangas ir tuo žymiai prisidės prie baltų-slavų tyrinėjimų pažangos.

V. Urbutis

M. Mayrhofer, *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen – A Concise Etymological Sanskrit Dictionary I, A – Th, Heidelberg, 1956; II, D – M, Heidelberg, 1963.*

V. Kiparskis, prieš keletą metų aptardamas etimologinių žodynų problemas, pokario laikotarpi taikliai pavadino „etimologijos renesansu“¹. Iš tikrųjų per visą lyginamosios istorinės kalbotyros gyvavimą niekada nepasirodė tiek daug etimologijos veikalų, kiek jų išleista per pastaruosius du dešimtmečius. Šių veikalų tarpe labai reikšmingą vietą užima ir jauno austrų indologo Manfredo Mairhoferio etimologinis sanskrito žodynas, kurio du tomai jau išleisti, o trečiasis, gal būt, pasirodys netolimoje ateityje.

Nuo paskutiniųjų praėjusio šimtmečio metų, kada iš spaudos išėjo dabar jau beveik bibliografinė retenybe tapęs K. Ulenbeko etimologinis sanskrito žodynas², indoeuropeistikoje

¹ V. Kiparsky, *Über etymologische Wörterbücher, – Neuphilologische Mitteilungen*, LX, Helsinki, 1959, 215.

² C. C. Uhlenbeck, *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch der altindischen Sprache*, Amsterdam, 1898–1899.

įvyko didelių pasikeitimų – atrasta naujų kalbų, susiformavo nauji tyrinėjimo metodai, išspręsta daug anksčiau neaiškių problemų. Tačiau M. Mairhoferis ir po šių įvykių, dar gana skeptiškai žiūrėdamas į indologijos laimėjimus, o kartu, tur būt, ir iš kuklumo, naująjį žodyną, kaip ir K. Ulenbekas, pavadino „kurzgefasstes“, prakalboje pacituodamas savo pirmtako žodžius: „Die Zeit für ein etymologisches Wörterbuch der altindischen Sprache, das seinen Namen mit Recht führen darf, ist bei weitem noch nicht gekommen“.

Nepaisant kuklios antraštės M. Mairhoferio žodynas vis tik nieku nenusileidžia kitų ide. kalbų etimologiniams žodynams, ir jo išleidimas yra žingsnis į priekį ne tik indologijoje, bet ir apskritai indoeuropeistikoje. M. Mairhoferis labai argumentuotai pasiūlo „išbraukti“ per visą šimtmetį iš žodyno į žodynąėjusius kai kuriuos tradicinius sanskrito faktų aiškinimus, remdamasis daugiausia indiškąja medžiaga, pateikia visai naujų etimologijų, koreguoja daugelį anksčiau tyrinėtojų nepagrįstų spėjimų. Labai gerai žodyno autorius pasielgė antraštinių žodžių reikšmes aiškindamas ne tik vokiečių, bet ir anglų kalbomis. Tai išplečia žodyno skaitytojų ratą ir apsaugoja nuo vieno kito sanskrito žodžio vertimo nesusipratimų.

M. Mairhoferio žodynas, palyginus jį su K. Ulenbeko veikalu, rašytu jaunagramatikių žydėjimo laikais, yra, pasakytume, daugiau „indiškas“ negu „indoeuropietiškas“. Indiškąją medžiagą – sanskrito santykiai su kaimyninėmis, tiek indoeuropietiškomis, tiek ir neindoeuropietiškomis kalbomis, viduramžių ir naujųjų indų kalbų faktai – tai stiprioji M. Mairhoferio žodyno pusė. Aišku, nekalbant jau apie tai, kad pastarasis žodynas K. Ulenbeko žodyną smarkiai pralenkia ir savo apimtimi.

Mums pirmiausia, žinoma, rūpi, kiek šiame žodyne esama baltų kalbų medžiagos ir kaip ji kompetentingai naudojama aiškinant sanskrito faktus.

Baltų kalbų medžiaga M. Mairhoferio žodyne neoperuojama taip gausiai, kaip kai kuriuose kituose etimologiniuose ide. kalbų žodynuose. Tai atsitiko dėl to, kad M. Mairhoferis, savo „trumpą“ žodyną norėdamas sutalpinti bent į trejetą apystorių tomų, skirtingai, pavyzdžiui, nuo M. Fasmerio, E. Frenkelio, F. Slavskio, nesistengia pateikti visų ide. šakų kalbų pavyzdžių, o pasitenkina dažniausiai A. Valdės – J. Pokorno, J. Pokorno žodynų nuorodomis ir naujai atrastų ide. kalbų atitikmenimis, kurių nebuvo K. Ulenbeko žodyne. Tačiau, nepaisant ir tokio rašymo metodo, sunkoka rasti M. Mairhoferio žodyne puslapį, kuriame nebūtų lietuvių, latvių ar senovės prūsų kalbos žodžio.

Kadangi žodyno autorius baltų kalbų medžiagą ėmęs kartais ir ne iš visiškai patikimų šaltinių, jo veikale pasitaiko ir vienas kitas netikslumas. Pastebėtus netikslumus mes čia ir pasistengsime nurodyti.

Liet. *ungnis* ‘Feuer’ (I, 18) yra paprasta J. Bretkūno rašybos klaida³, jokie senieji lietuvių kalbos paminklai tokios formos nepažįsta.

Liet. *armai* ‘Vorderarm am Wagen’ (I, 96) yra skolinys iš vokiečių kalbos, todėl jo nederėtų sieti su skr. *irmāh*.

F. K. Johansono siejimas skr. *kapitthaḥ* su liet. *kopūstas* ‘Kohlkopf vom Weisskohl’ yra visiškai nepagrįstas, nes pastarasis žodis į lietuvių kalbą atėjo iš slavų, o ten jis taip pat svetimos kilmės.

Liet. *verdelis* ‘ein Getreidemass’ (I, 116; M. Mairhoferis rašo: *werdelis*) yra germanizmas, kuris sietinas su vok. *vier* ‘keturi’, todėl jis nieko bendra negali turėti su skr. *ūrdarah*.

Liet. *kā* šalia formos *kās* ‘wer’ (I, 192) į lingvistinę literatūrą pateko per nesusipratimą: jokie lietuvių kalbos šaltiniai tokios formos nepažįsta.

³ K. Būga, Rinktiniai raštai, III, Vilnius, 1961, 650–1.

Su skr. *giriḥ* (I, 335) geriau sieti liet. *girià* 'Wald, Forst', pr. *garian* 'Baum', o ne liet. *nùgara* 'Rücken', kurio kilmė iki šiol nėra pakankamai išaiškinta.

Liet. *kamaros* 'Geilheit' (I, 162) su skr. *kamrah* geriau nesieti, nes patikimesni lietuvių kalbos paminklai tokio žodžio nepažįsta.

Liet. *gulbinti* 'rühren, preisen' pirminė reikšmė, mums atrodo, buvusi 'vadinti gulbe', plg. tautosakos palyginimus: *Da aš turiu močiutę, baltąją gulbužę. Kelk, dukrele, balta gulbele. Martužė gulbužė, kame tavo kraitis? Mergelė jaunoji, gulbele baltoji!*⁴ Tokiu atveju liet. *gulbinti* (žinomas tik iš A. Juškos žodyno) su ide. **ghel-* 'rufen' (I, 330) neturėtų nieko bendra.

Skr. *klišnāti* 'plagt, quält, belästigt' tikrai nederėtų sieti su liet. *klišė* 'Krebsschere' (I, 282), nes pastarasis yra neatskiriamas nuo liet. *klišas* 'schiefbeinig'.

Skr. *cātram* su lat. *ķēda, ķēdra* 'Spindel' negali turėti nieko bendra (I, 382), nes latviai šiuos žodžius pasiskolino iš Pabaltijo suomių, o liet. *kėdė* siejimas su liet. *kedėnti* yra visai nepagrįstas.

Liet. *uodegà* (I, 29) reikia versti 'Schwanz, Schweif', o ne 'Stengel'.

Liet. *tāmsi* (I, 478) reikia rašyti *tamsi*, o be to, pagrindinė šio žodžio reikšmė yra 'dunkel', o ne 'schwarz'.

Liet. *plāuti* (II, 384) vartojamas 'spülen, auswaschen' reikšme – 'schwimmen' reikšme vartojamas veiksmazodis *plaūkti*.

Liet. *ėdmenys* 'Maul', kuris siejamas su skr. *ādma* 'Speise' (I, 30) lietuvių kalboje vartojamas taip pat ir 'Speise' reikšme.

'Wasserdost' reikšme lietuvių kalboje vartojamas žodis *kėmeras*, o žodis *kemėras* (I, 160) reiškia visai ką kitą.

Be reikalo žodyno autorius, prie *ešva* pažymėjęs *alit*, prie *ašvà* žymi *lit*. (I, 62): abu šie žodžiai yra senųjų lietuvių kalbos paminklų faktai – formos *ašvà* jokie naujesni lietuvių kalbos paminklai nepažįsta. Be to, liet. *ašvienis* (I, 63) reikia versti ne 'Hengst', bet 'Pferd, Arbeitspferd'.

Prie liet. *maišas* (II, 689) be reikalo pažymėta ostlit.: šis žodis vartojamas tiek literatūrinėje kalboje, tiek ir įvairiose tarmėse.

Liet. *nusėkti* (I, 64) geriau versti ne 'trocken werden', bet 'versiegen'.

Pr. *ape* (I, 74) geriau versti 'Bach', o ne 'Fluss'.

Liet. *rėša* 'Kötengelenk das Pferdes' (I, 118) reikia rašyti *rieša*⁵.

Liet. *ātlykis* (I, 27) pagrindinė reikšmė yra 'Überbleibsel', o ne 'Arbeitspause', kuri kaip tik ir geriau tinka siejant su skr. *atirekaḥ*.

Su skr. *ānghriḥ* geriau sieti liet. *nāgas* 'Nagel, Klaue', o ne mažybinę šio žodžio formą *na-gūtis* (I, 22).

Liet. *ėldija* (I, 81) taisytinas į *eldijà*.

Liet. *mėlžu* (II, 671) geriau taisyti į *mėlžiu*.

Liet. *ašarà* (I, 61) geriau kirčiuoti *āšara*, liet. *pašinas* (II, 184) – *pāšinas*, liet. *kekė* (I, 138) geriau kirčiuoti *kēkė*. Liet. *uostas* (I, 133) kirčiuotinas *úostas*, liet. *sklidinas* (I, 282) – *sklidi-nas*, liet. *valgis* (I, 116) – *valģis*, liet. *ražytis* (I, 121) – *ražýtis*.

Reikia atkreipti dėmesį taip pat į vieną labai teigiamą faktą, kad baltų kalbų netikslumų kur kas mažiau antrajame tome, negu jų yra pirmajame. Čia, matyt, turėjęs įtakos ir E. Frenkelio žodynas, kuriuo M. Mairhoferis, rašydamas antrąjį tomą, daugiau galėjęs pasinaudoti.

⁴ Lietuvių kalbos žodynas, III, Vilnius, 1956, 705.

⁵ K. Būga, Rinktiniai raštai, II, Vilnius, 1959, 189.

Labai džiugu, kad M. Mairhoferis kai kurias baltų kalbų klaidas atitaiso jau dabar, nelaukdamas netgi savo darbo pabaigos, pvz., pirmojo tomo papildymuose jis jau nurodo liet. *ambà*, *aršùs* svetimą kilmę, tuo tarpu pirmuosiuose žodyno sąsiuvinuose juos kaip giminingus siejo su atitinkamais sanskrito pavyzdžiais. Tikėkimės, kad trečiojo tomo baltiškoji medžiaga bus dar stropiau peržiūrėta, ir baltistai M. Mairhoferio veikalui negalės padaryti jokių priekaištų.

A. Sabaliauskas

Проблемы индоевропейского языкознания. Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков, Москва, 1964.

Recenzuojamą knygą sudaro straipsniai, skirti įvairiausioms indoeuropeistikos problemoms. Daugelis jų negali neatkreipti ir baltų kalbų tyrinėtojo akies.

V. M. Iličius-Svitičius straipsnyje „Seniausieji indoeuropiečių-semitų kalbų kontaktai“ pateikia 24 indoeuropiečių ir semitų kalboms bendrus žodžius, paplitusius bent keliose indoeuropiečių kalbose. Nemaža jų yra ir baltiškų (*taūras*, *šakà* (*šākēs*), *gīrnos*, *alūs*, *dúona*, *medūs*, *dūr̄ys*, *kliūti*, *septyni*, s. lie. kilm. *krieno* „Kaupfpreis“, lat. *gūovs*). Kadangi daugumas tų žodžių yra kultūros terminai, labai dažnai plintą iš kalbos į kalbą skolinimosi keliu, straipsnio autorius nepitaria H. Meleriui (*H. Möller*, *Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch*, Göttingen, 1911), aiškinusiam juos indoeuropiečių-semitų prokalbe. Gana argumentuotai atmesdamas skolinimo iš indoeuropiečių į semitų ar iš kokios kitos kalbos į indoeuropiečių ir semitų kalbas galimybes ir remdamasis tuo, kad daugelis atitinkamų semitiškų žodžių gali būti lengvai etimologizuojami semitų-chamitų kalbų dirvoje, autorius mano, kad minėtieji žodžiai greičiausiai yra indoeuropiečių skoliniai iš protosemitų – vienintelės neafriškos semitų-chamitų šeimos kalbos. Jeigu ši V. M. Iličiaus-Svitičiaus hipotezė bus patvirtinta, tai ji suvaidins nemažą vaidmenį ir protosemitų, ir indoeuropiečių kalbų senojo fonologinio modelio rekonstrukcijai. Tai gerai matyti ir iš kai kurių šiame straipsnyje pateikiamų lingvistinių komentarų, pavyzdžiui, kad indoeuropiečių kalbose skolinimo metu galėjo būti trys gomurinių priebalsių eilės, balsis *a* ir kt. (žr. 9–10 p.).

Vidinės rekonstrukcijos (struktūriniai) metodai, taikomi, atkuriant priešistorinį senųjų indoeuropiečių kalbų veiksmažodžio morfologinį modelį ir davę gražių rezultatų (plg. kad ir plačiai žinomus L. Renu, J. Kurilovičiaus, T. J. Elizarenkovos ir kt. darbus indų-iranėnų kalbotyros srityje), padėjo atsisakyti indoeuropiečių veiksmažodžio sistemos brugmaniškos schemas. J. Safarevičius straipsnyje „Laiko formantų raida indoeuropiečių veiksmažodžio sistemoje“, toliau plėtodamas šią pažiūrą, mano, kad morfologinė laikų reiškimo sistema atsirado jau savarankiškos atskirų indoeuropiečių dialektinių grupių raidos epochoje, o jos formavimosi pradžia buvo prezenso-aoristo formacijos su pirminėmis galūnėmis ėmimas vartoti aktualiujam esamajam laikui reikšti. Senesnei indoeuropiečių kalbos fazei, kurią gali pasiekti rekonstrukcija, būdinga ne laikų, o kita opozicija – veiksmo (prezenso-aoristo sistema) ir būsenos (perfekto sistema).

Beveik šimtą metų mokslininkai stengėsi iššifruoti karių kalbos įrašus, kurių seniausieji siekia VII–V a. pr. m. e. Tai, matyti, pavyko V. V. Ševoroškinui, kuris straipsnyje „Karių kalba. Dabartinė jos dešifravimo ir tyrinėjimo padėtis“ aprašo ir kritiškai vertina ligšiolines pastangas dešifruoti tuos įrašus, išdėsto savo pritaikytus dešifravimo metodus. Karių įrašų, kurių išliko nedaug – šiuo metu žinoma daugiau kaip 150 didesnės negu 2000 ženklų apimties, – dešifravimas turi svarbią reikšmę indoeuropeistikai, visų pirma hetitologijai, kadangi ši kalba, kaip nustatė V. V. Ševoroškinas, priklausė hetitų-luvių kalbų grupei ir ypač artima buvo likų ir lidų kalboms. Straipsnio gale autorius prideda dešifruotus ir transliteruotus karių kalbos tekstus, karių